

ВАРНА – МЯСТО НА МИРНИ КОНТАКТИ

КЛЮЧОВ ВЪПРОС: Действително ли е място на мирни контакти Варна в края на XIX в.?

Задача 1:

- А) Разделете се на две групи. Група А проучва Док. 1–5. Група Б – Док. 6–10.
 Б) Открийте информация за етническия облик на Варна от края на XIX в.
 В) Посочете кои са етносите, за които става дума в документа.

Док. 1.

А.

Гъркът във Варна е кахведжия*, локантажия**, винар и хлебар, бакалин и голям търговец житар. *Балък-пазар* е общественият център на гръцката махала. Това е европейската част на Варна след Освобождението.

Богоров, Ив. Няколко дена разходка във Варна. Турция, № 27, 1 януари 1867.

Б.

До началото на XX век варненското население живее в обособени зони по етнически белег. Обикновено тези зони на града са наричани с турската дума от арменски произход „махала“. [...]

Начело на махалата е избран мухтар. На 29 януари 1879 г. във Варна са избрани осем мухтари***, от които 3 са турци, 3 – гърци, 1 – българин, и 1 – арменец. Това показва, че турският и гръцкият квартал включват по няколко махали.

Проследявайки реда на най-старите махали, трябва да се започне с гръцката.

* кахведжия – кафеджия

** локантажия – кръчмар

*** мухтар – кмет

Денчев, Б. Варна след Освобождението – Едно закъсняло възраждане на българщината. С., 1998.

Док. 2.

Аристократически квартал – *Балък-пазар*, начело с гръцкия и еврейския елемент и с модните магазини, главатарят на които беше мадам Фани с нейните Виенски и бугарещенски дамски моди. Тогава тя беше диктаторка на новоизлюпената българска чиновничка, дошла от дълбоката провинция в своята нескопосна еснафска носия. А по-нагоре, към върха на Балък-пазар, обърнато към морето, се издигаше голямото за тогавашното време обществено здание, в което се помещаваше гръцкото читалище [...]

Калянджиев, Ц. Спомени от моето ученичество във Варненската мъжка гимназия 1880–1885;
 Калянджиев, Ц. От кога помня Варна. Варненски кореняк, 1940, № 5 и № 6.

Док. 3.

На запад от турската махала се намира „татар-махлеси“. Варненските татари са отчасти преселници от Крим, живеят в отделна махала и са, казват, по-способни от турците.

Най-старата циганска махала заема пространството между турската махала и езерото, недалеч от днешната сточна гара.

Денчев, Б. Варна след Освобождението – Едно закъсняло възраждане на българщината. С., 1998.

Док. 4.

Българите нямали своя махала. Когато султан Абдул Азис се връщал в 1867 година от Европа в Цариград, той минал през Варна. Когато се разхождал из града и минавал покрай хотел „Орел“, поднесли му варненските българи едно прошение, с което го молели да им се раздадат места за сегашната Девическа гимназия. Подир три месеца се получило султанско указание, с което се разреши даване исканите места.

Шкорпил, Х. Обяснения към плана на гр. Варна. ИВАД, II, 1909; Черно море, № 2335, 24.II.1936.

[...] българинът е ботушар, кожухар и абаджия, на последний не било дадено да търгува с трѣбни неща за ядене и пиене.

Богоров, Ив. Неколко дена разходка във Варна. Турция, № 27, 1 януари 1867.

Док. 5.

Ясно обособени в етническо отношение във Варна в края на XIX век могат да се различат осем махали. Сравнени по големина, те се подреждат така: турската, гръцката, гагаузката, арменската, еврейската, българската, татарската и циганската. Най-значимият обществен център се оформя между гръцката, арменската, еврейската и турската махала – Балък-пазар. Другият важен център е Мусалата в турската махала. Между гръцката, арменската и гагаузката махала е развит и трети център – Ченгене-пазар.

Денчев, Б. Варна след Освобождението – Едно закъсняло възраждане на българщината. С., 1998.

Док. 6.

Турското средище на града беше „Мусала“. Двустволести колони и клонати тополи засенчваха старинна чешма с два буйни чучура. Под клонатите тополи се редяха ниски маси с дървени столчета: тук бейовете сърбаха кафета, смучеха наргилета – „кейфуваха“. И по Рамазана пак тук осъмваха със зурли и тъпани. Също Байряма си празнуваха тук, като устройваха в самата стъгда и „гореш“, т.е. „борба на пехливан“.

За варненци своеобразен символ на площад „Мусала“ е един вековен кавак. Под него стояха много масички и столчета, които се заемаха от многобройни консуматори на кафе и пушачи с най-разнообразни цариградски цигарета в устата и с изправени прег тях наргилета. Не само нравите, но и облеклото им тогава е ориенталско: потури с разни форми и дълбочини – от прости шаячни и черни до сукнени с особена светла синина, орнаментирани с разни гайтани и зигзази; салтамарки също от разни матери и пак обшити с гайтани; пояси от разна ширина и цветове, черни еврейски джубета* и пр., и пр. „Мусалата“ е многообгълен площад в центъра на града, главно кръстопътище на много улици. Кафенета, кръчми и малки гостилници, които принадлежат на турци, българи, арменци, гагаузи и персийци, заемат околостръст площада и служат за сборен пункт на най-разнообразно население. В този оживен център се срещат всички граждани; тука е главното **rendez-vous на мъжете**.

* джубе – дълга горна зимна дреха

Иширков, А. Град Варна. Културно-географски бележки. Периодическо списание, 1904, XVI, № 1–2.

Док. 7.

Между гръцката и турската махала и морския бряг е кварталът на варненските евреи. Началото на еврейската махала е построено по време на Кримската война.

Балък-пазар беше арената и за израилското население, чиито ръководни фактори се разхождаха важно по неговото продължение, облечени в изискано европейско облекло и въоръжени в лявата си ръка с полуметрови броеници, а в дясната – с луксозен бастун. Наред с този интелигентен елит личеше подвижното, нервно и вечно суетящо се в делови разговори и в работа еврейско мнозинство с типичните ориенталски бради, завити в характерните халати и джубета.

Каланджиев, Ц. От кога помня Варна. Варненски кореняк, 1940, № 5 и № 6.

Док. 8.

На запад между гръцката и турската махала е арменската. Това всъщност е сърцевината на тогавашна Варна. Арменската колония във Варна е много стара. Варненските арменци се препитават с търговия и сарафство. Търговията им е дребна – те са кафеджии, тютюнджии, касаци, бръснари и др. В ежедневието при общуване си служат с турски език, а на арменски говорят само в своите църкви и училища.

Калянджиев, Ц. От кога помня Варна. Варненски кореняк, 1940, № 5 и № 6.

Док. 9.

На юг арменската махала граничи с турската, източно – с гръцката, а на запад и север от тях са Варненските гагаузи. Гагаузите са православни християни, но говорят на турски език. Най-обична забава на гагаузите са веселбите из улиците с латерни пред тях, а по гроздобер – с гайди. Лозарската част на Варна е изцяло гагаузка и в това море от похристиянчени някога, но досущ непросветени кумани, се топяха като случайни канки всички български отпръски.

Церов, Ив. Спомени и бележки. Варна, 1935.

Док. 10.

Вгледайте се в тази тясна, красива, но безкрайна улица: какъв шум, каква суетня! Ето лавка с помади от Изтока, ето друга с уханна халва, с плодове, с разнообразни цариградски лакомства. Там пъстрейт копринени изделия от разкошния Стамбул, тук дими кафе в малки сини чашки, поставени в сребърни чинийки, а недалеч аленее ароматен шербет. Шивашката работилница, лавката на баничаря, фурнаджията със засукани ръкави – всичко това е навън, на открито. Улицата, така да се каже, е украсена като с картини от „Хиляда и една нощ“. Смесицата от лица и носии представлява не по-малко любопитно зрелище. Облеклото на турците ви е известно – грехите на днешните българи, арменци и гърци почти във всичко са подобни нему. Само чалмата отличава гяура от правоверния, който единствено има право да я обвинява с бял или зелен плат. Арменците и гърците използват за това шал, най-често черен, а българите носят кръгли овнешки калпаци. Сред тази азиатска тълпа се срещат не малко синове Израилеви и много европейци: руси, французи, италианци, немци, англичани.

Тепляков, В. Руски пътеписи за българските земи XVII–XIX в. С., 1986.

Задача 2:

- Начертайте таблица в тетражките си по дадения по-долу образец и я попълнете във основа на сведенията от проучените документи.
- Опишете местоположението на махалите, които основните етноси населяват.
- Изберете по един пример за етнос от документите, който може да допринесе за изграждането на стереотипна представа за него.
- Попълнете данни за тяхното облекло и празници според наличната информация.

Етноси	Махали	Занаяти	Облекло	Празници

Задача 3:

- Начертайте схема, която да онагледява разположението на отделните махали във Варна.
- Нанесете общите места, които всички етноси във Варна споделят.
- Изберете едно от общите пространства във Варна, които обозначихте на схемата. Предположете какви поводи за общуване би имало между различните етноси.

ОБОБЩАВАЩ ВЪПРОС: Какъв е характерът на етническите взаимоотношения във Варна в края на XIX в.?

